

A negyedik, záró fejezet Az irodalomértés konstrukciói megjelölést kapta és megállapítható, hogy az itt olvasható három tanulmány – az irodalmi és poétikai konstrukciókkal összefüggésben – filozofikus gondolatokat tár az olvasók elé. SZEGEDY-MASZÁK MIHÁLY tanulmánya az irodalmi mű értelmezésénél kulcsszerepet játszó idő-értelmezés módozatait járja körbe. A történeti és elbeszélési időnek, a szerzővel összekapcsolható időnek és az olvasás idejének összjátékára hívja fel az értelmező alany figyelmét. SZATMÁRI ISTVÁN tanulmányában értékes elemzést kapunk Czuczor Gergely sokszínű alkotói tevékenységéről, amelynek segítségével jobban megérthetjük az Arany Jánosra gyakorolt hatását. Ezt a hatást konkrétan a Szondi című vers és a Szondi két apródja című ballada összevetésében mutatja ki a szerző. A poétikai szubjektum és a lírai inteszubjektivitás kategóriák vizsgálatát tűzi ki céljául a kognitív poétikaelmélet és módszertan talaján állva SIMON GÁBOR tanulmánya, amely egyben Ady Endre költészetének közelmúltbeli újraértékelési kísérletével áll összefüggésben. A tanulmány végkicsengése teljes mértékben összhangban van a tanulmánykötet ünnepeltjének interdiszciplinaritást érintő nézetével: SIMON GÁBOR is vallja, hogy a kognitív poétika a kognitív nyelvészet és az irodalomtudományi poétika eredményeinek és nézőpontjainak összehangolására kézenfekvő lehetőséget ad.

Az évek múlása feltartóztathatatlan, amelyet minden halandó érzékel és megél. A TOLCSVAI NAGY GÁBOR tiszteletére készült tanulmánykötet azonban azt az egyértelmű üzenetet hordozza, hogy a tudományos megismerés folyamatában megszülető eredmények is feltartóztathatatlanok. Ameddig az alkotó közösségek meghatározó és kisugárzó személyiségek köré tudnak kikristályosodni, a múlt évek elvesztik szorításukat. Mind az egyéni, mint pedig a közösségi tudományos alkotás egy folyamattá mosódik össze. Így válik időszerűvé a mi magyar kultúránkba oly mélyen beivódott „Az Óceánt mégis elérem” ambíció újra és újra értelmezhetősége:

Akarom, mert ez bús merészség,
Akarom, mert világ csodája:
Valaki az Értől indul el
S befut a szent, nagy Óceánba.

(Részlet Ady Endre „Az Értől az Óceánig” című verséből)

KOMLÓSI LÁSZLÓ IMRE
Széchenyi István Egyetem

TÁRSASÁGI ÜGYEK

A kilencvenéves Szathmári István köszöntése a Magyar Nyelvtudományi Társaságban*

A Magyar Nyelvtudományi Társaság rendkívüli, nyilvános ünnepi ülését megnyitom. Tisztelettel köszöntöm Mindnyájukat, mindenekelőtt azonban azt a tagtársunkat, aki miatt

* Elhangzott a Szathmári Istvánt köszöntő ünnepi társasági ülésen 2015. február 25-én Budapesten, az ELTE BTK (Múzeum krt. 4/A) zsúfolásig megtelt tanácstermében.

most itt vagyunk. Tisztelettel és szeretettel köszöntöm tehát Szathmári István alelnök urat, aki néhány napja, február 20-án töltötte be 90. – igen, jól hallották – 90. életévét. Örülök annak, hogy köszöntésére ilyen szép számban összejöttünk.

Kivételes alkalom, hogy 90 éves tagtársat köszönhetünk. Mégpedig úgy, hogy Ünnepeztünk irigylésre méltó állapotban, teljes szellemi frissességben van jelen közöttünk. Már-már pátriárkai, matuzsálemi kor a 90 év. Mint ilyen bizony tiszteletet parancsol. Ezért stílustörés volna holmi tréfás-vigasztaló álbölcsességekkel előrukkolni. Ide már a zsoltáros szavai illenek. A zsoltáros szerint pedig az embernek az ideje 70 esztendő, s ha több, 80 esztendő – s íme, a megemelkedett átlagéletkor időszakában is a kevés kiváltságos közé tartozik Alelnök úr is. Eheu, labuntur anni fugaces – idézem a veretes sort, amely mindannyiunkra érvényesen üzeni, hogy bizony egyre szaporodó évgyűrűket von körénk a gyorsan repülő szárnyas idő.

Kivételes az alkalom valóban, s óhatatlanul fölteszük a kérdést: mi rejlik vajon a hosszú élet mögött? S válaszként idézetek is eszünkbe jutnak. Például Zrínyi Ilona szavai: „Nekünk semmi sem drágább, mint az idő; és semmi sem veszedelmesebb, mintha csak hiábavalóan telik az idő...”. Vagy Juhani Aho finn író szavai: „az emberi élet hosszát nem a leélt, hanem az értelmes, hasznos munkában töltött percek hosszával kell mérni”. S végül Márai: „Az élet tartalmát a nagy feszültség, az alkotás pillanatai jelentik, nem pedig a létezés kalendáriumi időszakai”. Így talán már közelebb kerülünk a rejtély megfejtéshez. S mivel tudjuk, hogy a szellemi aktivitásnak van az életminőséget javító, ezért pedig az életet meghosszabbító szerepe, s ha tudjuk azt is, hogy Szathmári tanár úr a tudománynak és az egyetemi oktatásnak élt és él úgy, hogy megvan a biztonságot nyújtó családi háttér, akkor már kevésbé csodálkozunk azon, hogy a rá jellemző aktivitásban és ilyen állapotban ilyen magas kort ért meg.

Megtisztelő kötelességem, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társaság nevében köszönhetem őt. Szívesen is teszem, nem csak kötelességből. Hiszen nemcsak tanítványa voltam az egyetemen, hanem közelében lehettem a Magyar Nyelvtudományi Társaság vezetésében négy évtizeden át, ekként pedig bőven volt és van alkalmam tanulni tőle.

Nemcsak azért kivételes alkalom a mai, mert Szathmári István betöltötte 90. életévét. Azért is, mert 90 éves alelnököt még soha sem köszöntött a Magyar Nyelvtudományi Társaság. Mert nem volt ilyen magas kort megért alelnöke soha. Kora felől Melich János lehetett volna, de ő 1943-ban, 71 éves korában különböző okokból lemondott alelnöki posztjáról. Az elnökök közül sem érte meg senki ezt a kort. De akkor is élenjár a sorban Alelnök úr, ha azt nézzük, hány éve tagja Társaságunknak. Ugyanis Ünnepeztünket a maga 64 évet számláló társasági tagságával legjobb tudomásom szerint egyedül Elekfi László tagtársunk előzi meg: ő ugyanis több mint hetven éve tagja Társaságunknak. Ha pedig azt tekintjük, ki hány évig volt a Társaság közvetlen vezetőségének a tagja az elmúlt majdnem 110 évben, akkor azt állapíthatjuk meg, hogy Ünnepeztünk az élen áll, hiszen 54 éven át titkári, főtitkári és alelnöki szerepkörben szolgált – az utóbbiban pedig szolgálja ma is – a Magyar Nyelvtudományi Társaságot. Természetes tehát, hogy a Társaság több ízben is kitüntette őt: 1987-ben Pais-émlékéremmel és -díjjal, 2004-ben Bárczi-díjjal, 2009-ben pedig a Révai-émlékéremmel és -díjjal. Az is természetes, hogy a Társaság legrangosabb emlékérmének és díjának, a Révai-émlékéremnek és -díjnak az odaítélésére javaslatot tevő bizottságnak ő az elnöke, s hogy a tisztújító közgyűlések előkészítésének és levezetésének felelősségteljes feladata már jó ideje az ő kezébe van helyezve.

De vajon hogyan kezdődött ez a hosszú és intenzív kapcsolat a Társaság és az Ünnepelet között? Erről ő maga ekképpen vallott frissen megjelent társaságtörténeti monográfiájában: „A Társaság életéről sok mindent megtudtam már debreceni egyetemista koromban. Bárcsi professzor úr ugyanis gyakran hívott maga mellé, hogy együtt menjünk az egyetemről gyalog az akkori Libakerten keresztül a városközpont felé (ő egyébként a Nagytemplomtól nem messze a Bethlen utcában bérelt lakást, én meg a Református Kollégiumban laktam), és közben mindig elmondta, mi történt Budapesten, a C épületben, a Magyar Nyelvészeti Tanszéken (Pais tanár úr és mások éppen mivel foglalkoznak stb.), továbbá hogy milyen viták zajlottak a Magyar Nyelvtudományi Társaság felolvasó ülésein és így tovább. Ezek hatására 1951-ben, Budapestre való költözésem után szinte azonnal – Balázs János és Babos Ernő, akkor már neves nyelvészek ajánlásával – beléptem a Társaságba, és eljártam a keddi felolvasó ülésekre, vitákra. Alig telt el egy évtized, 1960-ban választmányi tag lettem, majd a következő évben a Társaság titkárának a szerepét osztották rám. Bárcsi Géza elnöklése idején, 1970-ben pedig a választmányi ülés és a vezetőség javaslatára a közgyűlés megválasztott a Társaság főtitkárának, amely tisztséget Bárcsi Géza elhunytá után Benkő Loránd elnöksége idején is, egészen 1984-ig [...] betöltöttem. Aztán, 1985-től máig tartóan a Társaság egyik alelnöke vagyok” (A Magyar Nyelvtudományi Társaság története (1904–2005). Budapest, 2015. 9–10).

Amikor Szathmári István 1961-ben a Társaság titkáráként Bárcsi Géza elnöksége idején megkezdte tevékenységét, a magyar nyelvtudomány-történetben új szakasz vette kezdetét. S erre a korszakra jellemző volt a leíró kutatások térhódítása, az elméleti nyitás, a hazai nyelvtudomány differenciálódásával és új nyelvészeti tudományágak színre lépésével e tudományterület sokszínűvé válása, a szemlélet- és módszerbeli pluralizmus terjedése, a felsőoktatásnak a nyelvtudományi oktatás szempontjából fontos extenzív fejlesztése és kollektív nyelvtudományi vállalkozások egyre szélesebb körben való jelentkezése, valamint a nyelvvel foglalkozók számának ugrásszerű megnövekedése. Mindeme folyamatok egyetemi és – a mi szempontunkból most fontos – társasági következményeit a Magyar Nyelvtudományi Társaság vezetőségének tagjaként belülről élte át, 1970-től, főtitkárként tevételesen is részt vállalva a Társaság irányítási munkáiban. Ő maga írja, hogy „a főtitkárnak teljes mértékben át kell látnia a Társaság életének úgyszólván minden mozzanatát [...] a főtitkár aktívan részt vesz a Társaság évi munkájának, teljes életvitelének a megtervezésében, irányításában (közgyűlés, felolvasó ülések, konferenciák, kongresszusok megrendezése stb.)” (i. m. 10).

Szathmári István tagtársunk élete tehát a fél évszázadot is meghaladva szorosan összekapcsolódott a Társaság életével. Ez a szoros kapcsolat sok munkát is jelentett számára. Ennek a munkának az eredményei a Társaság tudományközvetítő funkciói révén s többnyire áttételesen a magyarországi nyelvtudományt művelők széles rétegét érinthették, minthogy a Társaságnak korábban a magyarországi nyelvészek túlnyomó többsége aktív, a felolvasó ülések egy részét rendszeresen látogató, a konferenciákon, vándorgyűléseken, kongresszusokon is megjelenő tagja volt. Külön említésre méltó, hogy Ünnepeletünk állandó vezető résztvevője volt a sikeres Anyanyelv-oktatási Napoknak, annak a szakmai továbbképzést jelentő, Nyíregyházán és Egerben helyet kapó konferencia-sorozatnak, amely 1972-től 1999-ig tartott és nagy népszerűségnek örvendett, mert általános és középiskolai magyar tanárok százai részére kínált színvonalas szakmai programokat, továbbképzést

neves előadókkal. Ezeken a szakmai értékelő záró előadás megtartásának a tiszte mindig Szathmári tanár urat illette meg. Főtitkári beszámolói mindig alaposak és tartalmasak voltak, ezért a magyar nyelvtudomány, különösen pedig a Magyar Nyelvtudományi Társaság történetének becses forrásai (mondta joggal Éder Zoltán). Az Ünnepelelt szóban forgó feladatait mindig komolyan vette, kötelességnek érezte, és lelkiismeretesen el is végezte. (Ezt abban az esetben nem is kellett volna mondanom, ha nem ismernénk példákat az ellenkezőjére.) Mindig készen állt arra, hogy a Társaság ügyeiben eljárjon, akár szervezési feladatról, akár bizottságban való részvételtől vagy reprezentálásról, akár vidéki vagy fővárosi előadás tartásáról, akár konferencián, dialektológiai szimpóziumon, vándorgyűlésen, emléktábla-avatáson, búcsúztatáson, köszöntésen kellett képviselni a Társaságot. Tanúsíthatom, a választmányi üléseknek napjainkban is a leghűségesebb tagja.

Nem hallgathatom el: Alelnök úr a Magyar Nyelvtudományi Társasághoz fűző érzelmi kötődését sem rest megvallani. Amit Bárczi Géza, később pedig Pais Dezső neki a régi-ekről, Gombocz Zoltánról és nemzedékéről közvetített, mély nyomokat hagyott benne, s életre szóló elkötelezettséggé vált. Ő azon kevesek közé tartozik, akik minden kétséget kizáró hitelességgel közvetítik a felnövekvő nemzedék tagjainak azt a korábbi szellemiséget, amely szerint a Társaság sokak számára és bizony hosszú ideig szakmai családot is jelentett, illetőleg jelent.

Ünnepeleltünk mögött – hallhattuk – munkában, a nyelvtudomány vonzásában és közegeiben töltött hosszú-hosszú évtizedek állnak. S hogy a nyelvtudományhoz a jövőben sem lesz hűtlen, abban egészen bizonyosak lehetünk. Miként abban is, hogy a Magyar Nyelvtudományi Társasághoz való kötődése is töretlen marad.

Mit kívánhatok neki e jeles alkalmon? Azt kívánom a Társaság nevében, hogy őrizze meg hűségét, hogy lehetőség szerint még hosszú ideig folytathassa kutatói és oktatói tevékenységét. Azt kívánom, hogy örömetelve a hétköznapi munkálkodásban legyen példa továbbra is a nyelvtudomány és a tanítás szeretetében. Azt kívánom, hogy társasági funkcióit a múlt éveket nem számolva töltse be továbbra is.

Alelnök Úr, kedves Pista Bátyám! Isten éltesse erőben, egészségben, korodat meghazudtoló alkotó lendületben!

*

Tisztelt ünneplő Társaság, engedjék meg, hogy végezetül még valamit megtegyek: hogy átnyújtsam Alelnök úrnak a Társaság díszoklevelét. A Magyar Nyelvtudományi Társaság ugyanis a kivételes teljesítményre és a kivételes alkalomra való tekintettel díszoklevelet adományoz Szathmári Istvánnak. A díszoklevél a következő sorokat tartalmazza:

„A Magyar Nyelvtudományi Társaság a jelen díszoklevelet adományozza Szathmári István emeritus professornak, alelnök úrnak 90. születésnapja alkalmából. A köszönet jelül azért, hogy immár fél évszázadnál is hosszabb idő óta vezető tisztségekben szolgálja kitartó hűséggel és odaadással a Társaság nemes ügyét – kívánva további alkotó, termékeny esztendőket.

Budapest, 2015. február 20.

Kiss Jenő elnök, Juhász Dezső főtitkár, Farkas Tamás titkár”

KISS JENŐ

Eötvös Loránd Tudományegyetem